

Posudek vedoucího práce

Meliashkevich, Illia, *Etnografie několikadenního autobusového zájezdu: role tour leadera ve formování zkušenosti turistů*. Praha: UK FHS, 2014, 85 stran.

Jak je patrné z dlouhého názvu diplomové práce Illii Meliashkeviche, je či by spíše měla být zaměřena na etnografii jednoho konkrétního autobusového zájezdu, dodejme, že z Běloruska do Česka s řadou průjezdních míst, a zpět do Běloruska se zaměřením na vedoucího zájezdu (v práci označovaného jako tour leader = TL) a jeho roli při formování a strukturování turistických zkušeností. Diplomová práce je rozdělena v podstatě pouze do tří kapitol: teoretické, metodologické a empirické, přičemž je mezi nimi poměrně velká diskrepance týkající se jak poměru důležitosti jednotlivých částí, tak jejich vzájemné propojenosti, zejména mezi první a třetí kapitolou.

Po krátkém úvodu, v němž jsou nastoleny hlavní výzkumné otázky, následuje značně předimenzovaná teoretická část, která tvoří přibližně 50% vlastního textu. Ta začíná konstatováním, že „společenský a kulturní jev cestování je společným pro všechny kultury“ (s. 9). Cestování je však spíše dobrovolnou aktivitou, spojenou podobně jako turismus s volným časem nebo přesunem zpravidla za jinými než násilnými účely. Není to ale nutně esencialistický projev té či oné společnosti, ačkoli známe pokusy člověka jako bytost neustále cestující archetypizovat. Nikoli však v antropologickém, ale spíše ve filozofickém (metafyzickém) významu (viz práce *Homo viator* francouzského existenciálního filozofa Gabriela Marcela). Spíše by bylo na místě mluvit o „pohybu“, „mobilitě“ apod., což bylo a stále je spojené s hromadnými přesuny větších či menších skupin obyvatelstva nebo jedinci z různých důvodů. V českém kontextu považuju za zajímavou krátkou autorovu informaci o turismu v zemích bývalého Sovětského svazu, v němž, především z ideologických důvodů, byl turismus uznán jako druh sportu (dokonce byl udělován titul „mistr sportu“, například za to, že v určitém oddíle organizovaný turista ušel určitý počet kilometrů po horách apod.). Vzhledem k zaměření práce na turisty z bývalého sovětského bloku by bylo vhodnější tuto pasáž rozvést více. Stejně tak zajímavý diskurz mezi Kuhnovým *paradigmatem* a Foucaultovým *epistémé* vedený různými badateli zabývajícími se turismem by stál za hlubší úvahou. Takto autor diplomové práce neustále přeskakuje od jednoho teoretického přístupu k druhému a je poměrně obtížné rozluštit, z jakého teoretického východiska chce postupovat při vlastním výzkumu (*tourist gaze* Johna Urryho, *post-turista*, *imaginární turistický prostor*, turismus jako *třetí prostor* atd.). Snad největší důraz je kladen na interdisciplinaritu při výzkumu turistických aktivit, jak ho definují Darbellay a Stock (2012), ale je otázkou, do jaké míry se s tímto postojem diplomant vyrovnává v empirické (etnografické) části. Je patrné, že autor věnoval teoretické části mnohem větší pozornost než vlastnímu etnografickému pozorování. Shrnutí různých přístupů a polemik je natolik vyčerpávající, že by se mohlo při dalším rozšíření stát téměř příručkou nebo úvodem k antropologii turismu. V kontextu předkládané práce ale působí do určité míry jako poměrně chaotický pall-mall, což se ve třetí kapitole jednoznačně projevuje.

Další, asi patnáctistránková metodologická kapitola, je rovněž svým způsobem vyčerpávající, ale s přihlédnutím k celkovému rozsahu práce, působí opět poněkud nepatřičně, tj. tak, že není později v rámci výzkumu naplněn její záměr. Vlastní etnografie je v podstatě zhuštěna do zhruba týdenního autobusového zájezdu na trase Minsk-via Polsko-Budapešť-Vídeň-Praha-(fakultativní výlet do Drážďan)-Minsk. Navíc i tato kapitola začíná opět teoretizováním

reflektujícím psychologický přístup ve vztahu k zkoumaným turistům. Autor rozebírá obavy, které turisté před každou cestou do neznáma mají, jsouce determinováni předchozími pozitivními nebo negativními zkušenostmi. V této souvislosti by možná stálo za to pokusit se o analýzu turistů z perspektivy konceptu *kulturního šoku*, který byl v minulosti dobře rozpracován na případech lidí žijících dočasně mimo svůj domov, což se může vztahovat i na turisty na kratších zájezdech. I na takto koncipovaných zájezdech totiž turista často prochází určitými adaptačními fázemi, které mohou být (i díky osobnosti TL) různě dlouhé. Někdo, kdo na počátku zájezdu působí bázlivě, prožívá fyzický stres apod., může projít poměrně rychlou proměnou a na konci zájezdu se může cítit natolik zkušeně, že na další cestu se již vydává samostatně. Nebo naopak: kdo působí na počátku suverénněji, se může z různých důvodů (např. okradení, přepadení, nemoc apod.) proměnit v člověka, na něhož tíha kulturního šoku dolehne natolik, že o nějakém osamostatnění při dalších cestách již raději nepřemýšlí. Pokud tedy autor odkazuje na psychologické aspekty cestování, měl by znát především důkladně minulost zkoumaných turistů právě s ohledem na jejich předchozí osobní zkušenosti. Autobusový zájezd má pochopitelně svá specifika, je to jistě zvláštní druh Turnerovy *communitas*, v rámci níž ale každý aktér (turisté, tour leader, řidiči, místní průvodce, někdy stewardka ad.) má svoji roli. Je to dočasná scéna, kde se během krátké doby odehrává poměrně velké množství událostí, které je ale možné relativně dobře zachytit, analyzovat a interpretovat. Illiovi Meliashkevichovi se to bohužel podařilo jen částečně. Mnoho zajímavých nápadů a odkazů je pouze naznačeno – například když mluví o pravidle tzv. „peak-endu“ v souvislosti s vnímáním turistických událostí (s. 62), o epizodické a sémantické paměti (s. 69), proměně suvenýrů v průběhu cesty a po návratu domů (s. 71). Podobně povrchní je analýza osoby TL během zájezdu, chybí například analýza toho, co dělá ve volném čase, který je dost důležitou součástí časového rozvrhu každého dne. V rámci něho se může projevit určitá exkluzivita, kdy věnuje čas kupříkladu těm, kteří mají hlubší zájem o poznání méně navštěvovaných míst, jindy může dát přednost skupince toužící více nakupovat, s jiným jde na atraktivní sportovní zápas atd. TL sám si během několika prvních dní nebo i rychleji, když je skupinka menší, provede vlastní typologii účastníků zájezdu a od toho se pak často odvíjí jednotlivá interakce mezi ním a dalšími aktéry.

V krátkém závěru Illia Meliashkevich sice konstatuje, že si je vědom omezenosti závěrů, k nimž dospěl, ale po tak košatém teoretickém představení disciplíny *tourist studies*, bych přece jen čekal zdařilejší a pečlivější pokračování, resp. vyvrcholení v podobě seriózněji zvládnutých etnografických pasáží. Vzhledem k těmto skutečnostem sice doporučuji předkládanou práci k obhajobě, ale pouze s hodnocením *dobře*.